

Мати будила мене раненько. Я довго не міг добрати, хто і як витягує мене з глибокого чорного сну, в якому тепло й солодко, і майже силоміць заштовхує в день, у знайому хату з лавками попід стінами, на дерев'яний тапчан, під грубе рядно. Заплющував очі, намагаючись пірнути в чорноту, але мати настирливо торгала за плече, скидала рядно,— і я мусив протирати заспані очі, які не хотіли розклеплюватися, злипалися,— а коли я розплющував їх, то на мене раптово сипалося водопадом сонячне світло, густе й сухе.

Пив молоко ще тепле, з-під корови. Підпалок — глевкий, з остюками, застрягав у горлі. З печі плигала на долівку кицька,

вигинала спинку і довірливо дивилась; обережно нявкала, випрохуючи сніданок. Щипав для неї пучками підпалок, сипав донизу. Вона ковтала ті крихітки миттю... Мати знаходила в кутку велику торбу, вивертала її і, коли надбувала де в рубці застряглий колосок, видлубувала його, кидала на купу в куток. Далі ховала до торби яблуко, трохи підпалка та цибулину, і я йшов.

Дзвенів ранок. Тополі гінко вганялись у голубе небо, пили звідти верхівками свіжість. На вигоні виляскували гарапники: хлопчаки зганяли до череди худобу. Тітка Югина вигнала з двору свою рябу, похльоскуючи її хворостою то по білій, то по чорній латці.

— По колоски? — спитала вона.

— Еге, по колоски.

Поминула мене і сама до себе сказала:

— Ото ця Постоючка... Ще вдосвіта посилає дитину по колоски...

На вигоні худоба ходила по зеленій, аж темній, траві. Роса холодна, то босоногі хлопці та тітки стояли під стіною колгоспної комори, на сухій глині. А коли хтось бігав завертати корову з шкоди, то босі ноги залишали на росяній паші виразні блискучі сліди: ніби проторочено...

Чим далі йду, тим сухіша стає курява на шляху. Проте коли забрести на шпориш, то росу ще сонце не збило, ще студено. За кузнею на рову сидить Маруся. Мабуть, вона очікує на мене. Маруся вже назбирала квітів і в'є вінок. Сама вона мала й ряба, любить плакати — ні сіло ні впало. Але добра. Коли їй довіришся, то не перебреше, а то й зовсім не розплеще. Пов'язалася хустиною аж до злинялих брів: щоб жнив'яне сонце не насмажило голову.

Вона рушає зі мною, і, закинувши торби на плечі, ми балакаємо про всяку всячину. Коли доплентуємось на Хаєнщину, сонце підбивається високо, на чотири дуби від землі. Стоять полукіпки, палахкотять жовтизною. Стерня — висока, штурпаки чималі стирчать, і дибати по ній важко. Ми нагинаємося — перші житні колоски потрапляють до рук Вони ще не обсохли, мокрі, а особливо з того боку, на якому лежали. Навколо нас пахне вистиглою соломою, зерном, землею, і цей густий запах перебивається протягом вітерця, свіжості, якою дихає обрій. Далеко скрекотять косарки, беззвучно пливуть між полукіпків хури, але ми уникаємо людного місця, тримаємося біля соняшникового клину, куди можна безпечно чкурнути при нагоді. Маруся підтикала спідничку, оголивши худі незапалені ноги, що засмагли лишень до колін. Колоски вона збирає в пелену, а потім висипає в торбу. Ну, в мене пелени немає, то доводиться за пазуху. Остюки колються, липнуть до тіла.

Захлявши та наморившись, ховаємося в соняшники. Сідаємо на землю, поміж мишійку та березку. Зламую великий кружалок із зів'ялим жовтим цвітом по боках, стираю кулаком та ліктем золоту тіменуху з насіння,— і дзьобаємо. Насіння ще не загусло, воно м'яке.

— Ниньки я їла деруни з салом,— озивається Маруся. Вона зосереджено випльовує лушпиння, кілька лушпайок

зачепились на підборідді — то білим, то сірим боками. Мені давно вже кортить віддати їй яблуко, яке поклала до торбини мати, але щось стримує, я не наважуюсь. Дуже кортить, але рука ніяк не простягнеться до торби, ніби хто її тримає.

— А я пив молоко,— кажу.— З підпалком.

Оддалік від молотарки та косарки, які бовваніють на запорошеному маревом обрії, вже ходять із торбами старі баби, малі діти. То згинаються, то розгинаються, а руки їхні опущено донизу, потопають у глибокій стерні. Збирають колоски. Вишукують їх найбільше у будячинні, серед костру-баків лободи. Іноді пускаються підтюпцем, щоб хто не вихопив із-перед носа жмуток важких житняків, що стомлено прихилились між груддя.

Під обід, коли полудневе сонце розжарюється немилосердно, я, Маруся та інші дітлахи сходимося біля польової кринички. Тут вибалок, зарослий по низині очеретом. Пасеться череда. Іноді якась рогата прудко біжить поміж жита, підгрібаючи ратицями стиглі хвилі — тікає від ґедзя. За нею з лементом гасає пастух, він то виборсується з-поміж жита, то потопає в ньому, спливають то картуз, то голі плечі.

Зеленоока дівчинка не з нашого кутка, а десь звідти, з Оболоні, розказує:

— Ще до війни люди добре жили, все мали.

— І коржі білі? — питає Маруся.

— Авжеж,— стверджує дівчинка.

— І білий хліб щодня їли?

— Та його стільки було, що ніхто й дивитись не хотів. Очі у всіх стають широкими й прозорими від здивування.

— А були такі довгі, з дірочками всередині, цукерки, що м'ятою пахнуть?

— Питаєш! Ніхто шоколаду не купував... Замовкають, бо й не уявляють, що таке шоколад. Мабуть, це

щось солодше, ніж звичайні цукерки. А дівчинка веде далі:

— Якби не війна, то й тепер було б усе.

І кожен по-своєму береться пригадувати війну з німцями, яка закінчилась два роки тому... Перед моїм зором постає замуроване кригою вікно, нагріта диханням голуба ополоночка в білий світ: у тому білому світі зима й війна...

Полуднуємо. Видовбуємо з торб плескаті пампушки, чорні крайці, шматки підпалків. Цибулю й часник Ніхто салом не ласує. Може, у кого і є, так той постарається з'їсти нишком, на самоті. Або й уже з'їв.

На дні моєї торби, під колосками, лежить яблуко...

Сховавши назбиране в будяках, що гудуть пелехато-басовитими бджолами, приходимо на тік Тут гуркотом та курявою захиляється молотарка. Линвою відтягують вимолочену солому. До барабана сніпки подають вилами два діди.

Приїжджає на бігунках бригадир. Він червонолиций, з веселими очима, що вимережані кривавими прожилками. Бригадир балакає з вагарем, із довгообразим машиністом. Незабаром молотарку зупиняють, бригадир виймає з-за халяви свіжу газету. Сідають усі на сніпки, бригадир починає читати.

Потім бачимо, як він їде на бігунках від молотарки. Поряд із ним сидить наша сусідка Югина, бригадир везе її в село обідати. Нікого не везе, тільки її. Вона назривала синіх волошок та червоних маків, тримає повний пучок. Бригадир обнімає її однією рукою за стан, вони обоє сміються. Жінки з току прикладають долоні до очей, дивляться на них та насмішкувато похитують головами. Ось бригадир з Югиною щезають у соняшниках, і тепер уже нічого не видно — ні вороного коня, ні квітів у Югининих руках.

Маруся вже набила повну торбу. Вона завжди встигає назбирати швидше, ніж я. Тепер помагає мені. Сонце похилилося донизу, ми вимірюємо ступенями наші тіні. Тіні довшають і ніби густішають, просочуючись темрявою. Колоски ще теплі, але вже не такі гарячі, як у полудень.

Коли виоруємося із збиранням, то на рапсі, серед жовтого погойдування, зриваємо червоні, кривависті — з волохатими тичинками — маки. На пелюстках свіжобрунатні смужки. Ті пелюстки тримаються непевно, махнеш різко — і вже крихко відламуються, полум'яне стеляться донизу. Маруся ще знаходить волошки, і тепер букет у неї такий, як у Югини.

Глухою балкою пробираємося до села. Дибаємо віддалік од шляху — він біліє праворуч, по ньому суне череда, збиваючи густу куряву. Голосне мекання потопає в тій куряві, задихається; іноді над сірою хмарою спалахує очищеним від кори боком палиця ясенова чи кленова: перепадає неслухняним.

Корівник, конюшня, кошара та кузня залишаються осторонь; ми виходимо на вогкий луг, за рогозою та лепехою спить темно-голубим сном широкий став. Волога трава пле-ще по ногах, змиває пил; іноді загрузаємо по кісточки, і болото спрагло чвакає.

— Кум-кума, спечи пирога,— передражнює Маруся лінивих жаб.

Роздягаємося догола. У Марусі шкіра відразу ж береться гострими пухирчиками, стає гусячою. Хоча не холодно, але Маруся тремтить, зіщулившись. Вона зовсім худа, кості так і випирають із-під шкіри. Мені на мить соромно стає на неї дивитись, і я одвертаюсь. А вона ніби нічого й не тямить, дивиться на мене.

Бусел никає по мілкому, ловить репетух. У цього червоний дзьоб, ніби вимочений у диких польових маках. Зв'язуємо перевеслом нарвану рогозу, складаємо на ній торби. Маруся спершу допомагає мені вивести два химерні плотики на чисту воду, далі поспішає на берег, одягається. Вона на той бік перейде по гатці.

Штовхаючи поперед себе рогозу з торбами та одягом, занурююсьпопахви,пускаюсявплав.Зправоїрукидоторкнулося дужкою до землі сонце, все в рум'янцях. Об моє тіло б'ється дрібна риба, іноді заметляє слизьким хвостом коропчак біля грудей. Свійські качки гайнули геть, налякавшись, але враз і вгамувалися. Смердить жабуринням, водою, настояною на прогнилому болоті.

Намацую мілке в очеретах, ноги загрузають у мулі, натрапляють на корчі. Чирок вихопився з дрібної заплави, зашелепав крильми. Звалюю на плечі обидві торби і йду у сизий вечір. Поміж білих гречок, що дзвенять мурашкою та пізніми бджолами. Над білим покривалом із брунатною підторочкою — чорні, верткі — зблискують ластівки.

Вершник вихоплюється з ярка. Кінь під ним весело станцює то передніми, то задніми копитами, і ось уже вершник мчить прямісінько на мене. На кінській спині лінкуватого погойдується гарапник. Тікати нікуди. Він близько. Я топлю в солодкій гречці обидві торби і з удавано безпечним виглядом іду назустріч. Дуже страшно, а йду.

Бригадир зіскакує з коня, зв'язує докупі обидві торби, перевішує через кінську шию. Повертається до мене і кричить:

— Злодю-уга!

Від тих слів дихає чорним мороком. У вухах гасне цокіт копит, приглушений польовою стежкою...

З Марусею ми здибуємося біля Вовчої криниці, в балці. Вона нічого не питає, бо бачила все, сховавшись у шипшині. Там, у жалких кущах, вона, видно, й понівечила свій букет: із маків залишились цурпалки з однією-двома кривавими пелюстками, а волошки журно посхиляли сині голівки.

Вона сідає на вербовий пеньок, трухлявий, жовтий. Дивиться кудись убік, туди, де в хмарі вмерло сонце. І дуже тихо, кволим голосом обзивається:

— У моїй торбі було яблуко для тебе. Не могла зважитись, щоб віддати...

Вечір попелястішає, сизіє. Це вже у селі розпахтілися матіоли, нічні красуні. Місяць скоро народиться над Вовчою криницею...